

กลยุทธ์การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
กรณีศึกษาชุมชนบ้านผารังหมี ตำบลไทรย้อย อำเภอนิคมบ่งพร จังหวัดพิษณุโลก
Strategy for Developing the Potential of Cultural Tourist Attractions
Case Study: Ban Pha Rung Mee Community, Sai Yoi Subdistrict,
Noen Maprang District, Phitsanulok Province

ขวัญชนก ชินวงศ์¹, ธนัสสา โรจนตรกุล² และ โชติ บดีรัฐ³
Khwunchanok Chinavong¹, Tanastha Rojanatrakul² and Chot Bodeerat³

Received: 06 June 2025; Revised: 07 August 2025; Accepted: 12 August 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาระดับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านผารังหมี (2) สร้างกลยุทธ์การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านผารังหมี และ (3) เสนอแนวทางการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านผารังหมี การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี ได้แก่ การวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ ประชาชนในชุมชนบ้านผารังหมี จำนวน 716 คน กลุ่มตัวอย่าง คำนวณด้วยสูตรของยามานะ ได้จำนวน 260 คน และงานวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คัดเลือกแบบเจาะจง จำนวน 13 คน ประกอบด้วย หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ผู้นำท้องถิ่น/ท้องที่ ผู้ประกอบการ และนักท่องเที่ยว เครื่องมือวิจัยได้แก่ แบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์เชิงลึก สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน รวมถึงการทดสอบค่า t-test และ F-test ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหาพร้อมกับการวิเคราะห์ SWOT และการกำหนดกลยุทธ์ด้วย TOWS Matrix

ผลการวิจัยพบว่า (1) ระดับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านผารังหมี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.95$) ครอบคลุม 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ($\bar{X}=3.96$) ด้านศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว ($\bar{X}=3.96$) และด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว ($\bar{X}=3.93$) (2) กลยุทธ์การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสามารถจัดทำเป็น 4 ยุทธศาสตร์หลัก ได้แก่ กลยุทธ์เชิงรุก กลยุทธ์เชิงป้องกัน กลยุทธ์เชิงแก้ไข และกลยุทธ์เชิงรับ โดยเน้นการยกระดับการดึงดูดนักท่องเที่ยว การเพิ่มศักยภาพรองรับการท่องเที่ยว และการเสริมประสิทธิภาพการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน (3) แนวทางการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญประกอบด้วย

^{1 2 3} มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม; Pibulsongkram Rajabhat University
Corresponding Author, E-mail: khun16599@gmail.com

การพัฒนาการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก และการรักษาสภาพพร้อมฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการควรเร่งพัฒนาป้ายสื่อสารและป้ายนำทางให้มีความชัดเจนและทันสมัย เพิ่มมาตรฐานความปลอดภัยและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว ตลอดจนส่งเสริมการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน หน่วยงานภาครัฐ เอกชน และสถาบันการศึกษา เพื่อขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน

คำสำคัญ: กลยุทธ์; การพัฒนาศักยภาพ; แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

Abstract

This research article aimed to: (1) examine the potential level of cultural tourism attractions in Ban Pha Rang Mee Community; (2) develop strategies to enhance the potential of cultural tourism attractions in Ban Pha Rang Mee Community; and (3) propose guidelines for improving the potential of cultural tourism attractions in Ban Pha Rang Mee Community. A mixed-methods research design was employed, integrating both quantitative and qualitative approaches. For the quantitative component, the population consisted of 716 residents of Ban Pha Rang Mee Community. The sample size was calculated using Yamane's formula, yielding 260 respondents. For the qualitative component, 13 key informants were purposively selected, including relevant government agencies, local administrative and community leaders, entrepreneurs, and tourists. Research instruments comprised a questionnaire and in-depth interviews. Quantitative data were analyzed using frequency, percentage, mean, standard deviation, as well as t-test and F-test. Qualitative data were analyzed through content analysis in combination with SWOT analysis and strategy formulation using the TOWS Matrix.

The findings revealed that: (1) the overall potential of cultural tourism attractions in Ban Pha Rang Mee Community was at a high level ($\bar{X}=3.95$), covering three dimensions: tourism attraction management ($\bar{X}=3.96$), tourism attractiveness ($\bar{X}=3.96$), and tourism carrying capacity ($\bar{X}=3.93$); (2) the strategies for developing cultural tourism potential could be categorized into four main strategic directions: offensive, preventive, corrective, and defensive strategies emphasizing enhanced tourist attraction, improved tourism capacity, and strengthened destination management through multi-stakeholder participation; and (3) the key development guidelines included improving accessibility to tourism sites, enhancing facilities, and

maintaining as well as continuously rehabilitating tourism resources. Practical recommendations include upgrading interpretive and directional signage to be clearer and more modern, strengthening safety standards and facilities to better accommodate tourists, and promoting collaborative networks among the community, government agencies, the private sector, and educational institutions to drive high-quality and sustainable cultural tourism development.

Keywords: Strategy; Potential Development; Cultural Tourism Attractions

บทนำ

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน การท่องเที่ยวช่วยกระตุ้นการผลิตสินค้าและบริการจากทรัพยากรในท้องถิ่น รวมถึงส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ การท่องเที่ยวยังสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้คน ส่งเสริมสันติภาพ มิตรภาพ และความเข้าใจอันดีระหว่างเจ้าบ้านและผู้มาเยือน ช่วยอนุรักษ์และฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรม สร้างความภาคภูมิใจ ในศิลปวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของชาติ รวมถึงส่งเสริมความรักและความหวงแหนแผ่นดินของประชาชน การท่องเที่ยวจึงเป็นโอกาสให้ประชาชนใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ผลิตสินค้าและบริการเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว และมีแนวโน้มว่า รายได้จากการท่องเที่ยวจะเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากจำนวนนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเพิ่มขึ้นทุกปี (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2557) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นทางเลือกใหม่ให้กับนักท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ และสนใจที่จะรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรม วิถีชีวิต ศิลปะทุกแขนง รวมถึงความเจริญรุ่งเรืองที่มีการพัฒนาให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม การดำเนินชีวิตของบุคคลในแต่ละยุคสมัย นักท่องเที่ยวจะได้ทราบประวัติความเป็นมา ความเชื่อ มุมมองความคิด ความศรัทธา ความนิยมของบุคคลสมัยอดีตที่ถ่ายทอดมาถึงคนรุ่นหลังผ่านสิ่งเหล่านี้ ซึ่งมีจุดขายเป็นมรดกแห่งอดีต เป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมที่มีราคาในสังคมสมัยใหม่ เพราะฉะนั้น วัฒนธรรมดั้งเดิมจะเป็นจุดขายทางการท่องเที่ยว ดังนั้น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจึงมีแนวโน้มที่ดีขึ้นเรื่อย ๆ (ขวลิต ตั้งสมบูรณ์กิตต, 2554) การพัฒนาการท่องเที่ยวช่วยส่งเสริมและพัฒนาหลาย ๆ ด้าน อาทิ ส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนให้ดึงดูดนักท่องเที่ยวมากขึ้น สร้างการมีส่วนร่วมให้ชุมชน ได้มีส่วนร่วมพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว สร้างอาชีพทำให้คนในชุมชนมีงานทำและมีรายได้ ส่งผลให้เศรษฐกิจชุมชนเติบโตขึ้น

ชุมชนบ้านผารังหมี ตำบลไทรย้อย อำเภอนิมนะปราง จังหวัดพิษณุโลก เป็นชุมชนอีกแห่งหนึ่งที่ยังคงรักษาวัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิต เหมาะกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นหมู่บ้านขนาดเล็กที่ล้อมรอบด้วยภูเขาหินปูน ประชากรส่วนใหญ่ เป็นคนอีสานที่อพยพมาตั้งรกราก และชุมชนยังรักษาไว้ซึ่งประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญาพื้นบ้านและวิถีชีวิตของคนอีสาน มีรายได้จากผลิตผลทางการเกษตร ได้แก่ ข้าว มะม่วง ในด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยว ชุมชนยังมีการ

รวมตัวตั้งเป็นกลุ่มต่าง ๆ เป็นแหล่งเรียนรู้ และสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน ได้แก่ กลุ่มทอผ้า กลุ่มทอเสื่อก กลุ่มแปรรูป กลุ่มมะม่วงกวน และกลุ่มจักสานทำไม้กวาด เป็นต้น ทั้งนี้ การพัฒนาและการส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวจะต้องมีการขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่อง การประชาสัมพันธ์สร้างการรับรู้ การพัฒนา สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ และการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การสืบสานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น เพื่อให้อยู่คู่กับชุมชนไปตราบนานเท่านาน

จากเหตุผลและความสำคัญดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษากลยุทธ์การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาชุมชนบ้านผารังหมี ตำบลไทรย้อย อำเภอนิคมบ่งพร จังหวัดพิษณุโลก เพื่อนำข้อมูลดังกล่าวที่ได้รับเสนอต่อผู้ที่เกี่ยวข้อง นำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพ แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านผารังหมี ตำบลไทรย้อย อำเภอนิคมบ่งพร จังหวัดพิษณุโลก ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านผารังหมี ตำบลไทรย้อย อำเภอนิคมบ่งพร จังหวัดพิษณุโลก
2. เพื่อสร้างกลยุทธ์การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านผารังหมี ตำบลไทรย้อย อำเภอนิคมบ่งพร จังหวัดพิษณุโลก
3. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านผารังหมี ตำบลไทรย้อย อำเภอนิคมบ่งพร จังหวัดพิษณุโลก

วิธีการดำเนินวิจัย

1. ประชากร และกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ ประชาชนในชุมชนบ้านผารังหมี หมู่ที่ 3 ตำบลไทรย้อย อำเภอนิคมบ่งพร จังหวัดพิษณุโลก จำนวนทั้งหมด 716 คน (เทศบาลตำบลไทรย้อย, 2567) โดยใช้สูตรการคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างของยามาเน่ (Yamane) ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 260 คน และผู้วิจัยได้เลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง จำนวน 13 คน คือ (1) หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการท่องเที่ยว จำนวน 4 คน ได้แก่ เจ้าหน้าที่ของเทศบาลตำบลไทรย้อย สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดพิษณุโลก สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพิษณุโลก สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดพิษณุโลก (2) ผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 1 คน (3) ตัวแทนผู้ประกอบการในชุมชน จำนวน 3 คน และ (4) นักท่องเที่ยวทั่วไป โดยวิธีสุ่มแบบบังเอิญ จำนวน 5 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม มีการศึกษา 3 ด้าน ได้แก่ ศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว ศักยภาพในการรองรับด้านท่องเที่ยว และศักยภาพในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว เป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) โดยแบ่งค่าคะแนนออกเป็น 5 ระดับ และมีคำถามปลายเปิด ให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะการพัฒนา ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านผารังหมี

3. ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย จากการศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎี จากตำราเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาและกำหนดกรอบแนวคิด ดำเนินการสร้างแบบสอบถามให้ครอบคลุมขอบเขตเนื้อหา นำแบบสอบถามเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษา แล้วนำตรวจสอบความเที่ยงตรง (Validity) โดยผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้อง จำนวน 3 ท่าน แล้วมาคำนวณหาความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา หาค่าดัชนีความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์แต่ละข้อ (Index of Item Objective Congruence: IOC) โดยข้อคำถามที่มีค่า IOC เท่ากับ 1.00 ทุกข้อ หลังจากนั้นนำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแล้วไปทดสอบ (Try Out) เพื่อหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ตามวิธีของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) โดยเครื่องมือการวิจัยได้ค่าของแบบสอบถาม = 0.93 และนำแบบสอบถาม ที่ผ่านการทดลองใช้แล้วเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อขอความเห็นชอบเพื่อใช้ในการเก็บข้อมูลกับกลุ่มประชากรต่อไป

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดเก็บข้อมูลตามขั้นตอน คือ

4.1 ผู้วิจัยนำแบบสอบถามไปเก็บรวบรวมข้อมูล จำนวน 260 คน ในระหว่างวันที่ 1 - 31 มีนาคม 2568

4.2 ดำเนินการสัมภาษณ์เกี่ยวกับจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรค ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านผาผึ้ง ตำบลไทรย้อย อำเภอนิคมบ่งช้าง จังหวัดพิษณุโลก จากตัวแทนเทศบาลตำบลไทรย้อย จำนวน 1 คน สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดพิษณุโลก จำนวน 1 คน สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพิษณุโลก จำนวน 1 คน สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดพิษณุโลก จำนวน 1 คน ผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 1 คน ตัวแทนผู้ประกอบการในชุมชน จำนวน 3 คน และนักท่องเที่ยวทั่วไป โดยวิธีสุ่มแบบบังเอิญ จำนวน 5 คน รวมทั้งหมด 13 คน เก็บรวบรวมข้อมูลการสัมภาษณ์ นำมาทำการประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป ในระหว่างวันที่ 1 - 31 มีนาคม 2568

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม และข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งมีลำดับขั้นตอนในการวิเคราะห์ดังนี้

5.1 แบบสอบถาม มีวิธีวิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) การทดสอบค่า t-test และสถิติทดสอบค่า F-test

5.2 การสัมภาษณ์ ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ประกอบบริบท และทำการวิเคราะห์ SWOT Analysis และ Tows Matrix

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่องกลยุทธ์การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาชุมชนบ้านผาผึ้ง ตำบลไทรย้อย อำเภอนิคมบ่งช้าง จังหวัดพิษณุโลก ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. ระดับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านผาผึ้ง ตำบลไทรย้อย อำเภอนิคมบ่งช้าง จังหวัดพิษณุโลก โดยจำแนกองค์ประกอบศักยภาพออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ (1) ด้าน

ศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว (2) ด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว และ (3) ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ทั้งนี้เพื่อพิจารณาระดับความคิดเห็นโดยรวม เพื่อสะท้อนระดับความสอดคล้องของความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งผลการวิเคราะห์สามารถสรุปได้ดังตารางที่ 1

ระดับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษา ชุมชน บ้านผารังหมี ตำบลไทรย้อย อำเภอนิคมบ่งพร จังหวัดพิษณุโลก	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. ด้านศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว	3.96	0.409	มาก
2. ด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว	3.93	0.455	มาก
3. ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว	3.96	0.407	มาก
ภาพรวม	3.95	0.379	มาก

ตารางที่ 1 ระดับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านผารังหมี

จากตารางที่ 1 พบว่า ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านผารังหมีโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.95$, S.D.=0.379) ซึ่งสะท้อนว่าผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเชิงบวกต่อศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ และมีความเห็นสอดคล้องกันค่อนข้างมาก เนื่องจากค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ในระดับต่ำ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X}=3.96$, S.D.=0.407) รองลงมาคือ ด้านศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว ($\bar{X}=3.96$, S.D.=0.409) และ ด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว ($\bar{X}=3.93$, S.D.=0.455) ตามลำดับ โดยทุกด้านอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่าศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่มีความพร้อมในเชิงภาพรวมอย่างชัดเจน

ทั้งนี้ ผลที่ปรากฏสามารถอธิบายเชิงเหตุผลได้โดยสรุปว่า ค่าเฉลี่ยที่อยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะด้านการบริหารจัดการและด้านการดึงดูดใจ สะท้อนถึงความเข้มแข็งของชุมชนในการดูแลจัดการแหล่งท่องเที่ยวร่วมกัน รวมถึงการมีเอกลักษณ์เชิงวัฒนธรรมและวิถีชุมชนที่สามารถสร้างความน่าสนใจให้นักท่องเที่ยวได้ ขณะที่ด้านศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยว แม้อยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน แต่มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าเล็กน้อยและมีค่า S.D. สูงกว่า อาจสะท้อนว่า ความพร้อมด้านสิ่งอำนวยความสะดวก การเข้าถึง และองค์ประกอบรองรับนักท่องเที่ยวบางประการยังมีความแตกต่างในการรับรู้ของผู้ตอบแบบสอบถาม หรือยังมีประเด็นที่ต้องพัฒนาเพิ่มเติมเพื่อยกระดับมาตรฐานการรองรับนักท่องเที่ยวให้มีความครบถ้วนมากยิ่งขึ้น

2. กลยุทธ์การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านผารังหมี ตำบลไทรย้อย อำเภอนิคมบ่งพร จังหวัดพิษณุโลก โดยใช้วิธี Tows Matrix ซึ่งเป็นแนวคิดของ Wehrich (1982) ที่มุ่งเชื่อมโยงปัจจัยภายในและภายนอกเพื่อสร้างทางเลือกเชิงกลยุทธ์ พบว่า

2.1 กลยุทธ์เชิงรุก (S-O Strategy) (1) การบูรณาการแหล่งท่องเที่ยว ดำเนินการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง เพื่อสร้างเครือข่ายและส่งเสริมการท่องเที่ยวในภาพรวม (2) การประชาสัมพันธ์เชิงรุก สนับสนุนให้ชุมชนสร้างสรรค์สื่อออนไลน์ เพื่อเผยแพร่ข้อมูลและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแก่ผู้สนใจ (3) การพัฒนาศักยภาพชุมชน จัดอบรมและพัฒนาความรู้แก่ชุมชนด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ครอบคลุมด้านการอนุรักษ์ การสืบสานภูมิปัญญา การต้อนรับ และการให้บริการนักท่องเที่ยว (4) การยกระดับผลิตภัณฑ์ สนับสนุนผู้ประกอบการในชุมชนในการพัฒนาและยกระดับผลิตภัณฑ์ให้ได้มาตรฐาน เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน (5) การสร้างงานและรายได้ ส่งเสริมให้ชุมชนพัฒนาอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อสร้างโอกาสในการสร้างรายได้และพัฒนาคุณภาพชีวิต

2.2 กลยุทธ์เชิงป้องกัน (S-T Strategy) (1) การสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบบูรณาการ โดยเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวในบริเวณใกล้เคียง เพื่อสร้างความหลากหลาย และเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงบริการ (2) การส่งเสริมการพักค้างคืน สนับสนุนการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวในเวลากลางคืนหรือช่วงเช้า เพื่อจูงใจให้นักท่องเที่ยวพักค้างคืนในพื้นที่ (3) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านที่พัก พัฒนาและยกระดับที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว ควบคู่ไปกับการส่งเสริมระบบความปลอดภัยในชุมชน เพื่อสร้างความมั่นใจ (4) การพัฒนาระบบขนส่งสาธารณะ พัฒนาและปรับปรุงระบบขนส่งสาธารณะ เช่น รถรับจ้าง เพื่ออำนวยความสะดวกในการเดินทางของนักท่องเที่ยว (5) การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก ปรับปรุงและพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานในชุมชน เพื่อรองรับความต้องการของนักท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม

2.3 กลยุทธ์เชิงแก้ไข (W-O Strategy) (1) การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สร้างความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการส่งเสริมและสนับสนุนแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยนำเสนอแหล่งท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับเทศกาลและวาระสำคัญต่าง ๆ (2) การพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์ ปรับปรุงและพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์ เช่น เว็บไซต์ แผ่นพับ ให้มีความทันสมัย น่าสนใจ และมีข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อนักท่องเที่ยวอย่างครบถ้วน (3) การพัฒนาป้ายสื่อสารและป้ายนำทาง จัดทำและติดตั้งป้ายสื่อสารและป้ายนำทางในแหล่งท่องเที่ยวใหม่ โดยเน้นความโดดเด่น สวยงาม ทนทานต่อสภาพอากาศ และมีภาษาอังกฤษรองรับกลุ่มนักท่องเที่ยวต่างชาติ (4) การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการปรับปรุงระบบสาธารณูปโภคพื้นฐาน เช่น ระบบประปา เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและรองรับการท่องเที่ยว (5) การพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยว จัดให้มีการฝึกอบรมเยาวชนรุ่นใหม่ให้เป็นนักเล่าเรื่อง สร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิด และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี รวมถึงการเป็นผู้ต้อนรับนักท่องเที่ยว (6) การส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุ พัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุให้เป็นเจ้าบ้านที่ดี และมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน (7) การแก้ไขปัญหาด้านกฎหมายและสิทธิประโยชน์ ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหาเรื่องเอกสารสิทธิ์ที่ทำกิน และที่อยู่อาศัย รวมถึงปรับปรุงกฎหมาย เพื่อส่งเสริมการก่อสร้างอาคาร สิ่งปลูกสร้างถาวร ในการให้บริการนักท่องเที่ยวได้

2.4 กลยุทธ์เชิงรับ (W-T Strategy) (1) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนและการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ ดำเนินการส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการวางแผนและดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม พร้อมทั้งสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาสถานที่ท่องเที่ยว (2) พัฒนาคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยว สินค้า และบริการให้เกิดความสมดุลและยั่งยืน ยกย่องคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยว, ผลิตภัณฑ์, และบริการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้ได้มาตรฐานสากล โดยคำนึงถึงความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในระยะยาว (3) แสวงหาการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในการพัฒนาศักยภาพ ดำเนินการขอรับการสนับสนุนด้านงบประมาณ, องค์ความรู้, และการบริหารจัดการจากหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้มีความเข้มแข็งและสามารถแข่งขันได้ (4) ส่งเสริมรูปแบบการท่องเที่ยวที่หลากหลายและสร้างสรรค์ พัฒนาและส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว ในรูปแบบใหม่ ๆ ที่มีความหลากหลายและสร้างสรรค์ เช่น การท่องเที่ยวเชิงผจญภัย (Adventure) ผสมผสานกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวกลุ่มใหม่ ๆ และเพิ่มประสบการณ์การท่องเที่ยวที่น่าสนใจ

3. แนวทางการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านผาผึ้ง หมู่ 1 ตำบลไพร่ อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก โดยได้รวบรวมข้อมูลจากข้อเสนอแนะจากผู้ตอบแบบสอบถาม และจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 13 คน พบว่า ชุมชนควรมีการปรับปรุงป้ายบอกเส้นทาง ป้ายแผนที่ชุมชน ป้ายแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ และป้ายแสดงข้อมูลของชุมชน ซึ่งของเดิมมีการชำรุด สีเก่าซีดจาง การส่งเสริมกิจกรรมการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวกับชุมชนใกล้เคียง การยกระดับสินค้า บริการ ให้ได้มาตรฐาน มีสินค้าที่หลากหลาย มีจุดเช็คอิน และการส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมและสร้างจิตสำนึกรักชุมชน รักถิ่นฐานบ้านเกิด ร่วมอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่องกลยุทธ์การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาชุมชนบ้านผาผึ้ง หมู่ 1 ตำบลไพร่ อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ผู้วิจัยได้นำประเด็นที่น่าสนใจนำมาอภิปรายตามวัตถุประสงค์ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ซึ่งมุ่งศึกษาระดับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านผาผึ้ง ผลการวิจัยพบว่า ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.95$) และเมื่อพิจารณาในรายด้านพบว่า ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว และด้านศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยวมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากเท่ากัน ($\bar{X}=3.96$) ขณะที่ด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยวอยู่ในระดับมากเช่นกันแต่มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าเล็กน้อย ($\bar{X}=3.93$) ผลที่ปรากฏดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ชุมชนบ้านผาผึ้งมีทุนทางวัฒนธรรม และความ

เข้มแข็งของระบบการจัดการโดยชุมชน เป็นฐานสำคัญในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กล่าวคือ ชุมชนมีวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ที่สามารถถ่ายทอดเป็นประสบการณ์การท่องเที่ยวได้อย่างมีคุณค่า ไม่ว่าจะเป็นประเพณี ความเชื่อ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนรูปแบบการดำรงชีวิตที่สัมพันธ์กับพื้นที่และภูมิทัศน์วัฒนธรรม ซึ่งทำให้แหล่งท่องเที่ยวมีความดึงดูดใจ และสามารถสร้างความแตกต่างจากแหล่งท่องเที่ยวทั่วไปได้อย่างชัดเจน ในขณะเดียวกัน การมีคณะกรรมการหรือกลไกชุมชนที่ทำหน้าที่ดูแลกิจกรรมท่องเที่ยว ย่อมส่งเสริมให้เกิดการจัดระเบียบ การกำกับดูแล และการวางแผนพัฒนาอย่างมีทิศทาง จึงทำให้มิติด้านการบริหารจัดการได้รับการประเมินอยู่ในระดับมาก อย่างไรก็ตาม ค่าเฉลี่ยด้านการรองรับการท่องเที่ยวที่ต่ำกว่าด้านอื่นเล็กน้อย สะท้อนข้อจำกัดเชิงโครงสร้างพื้นฐานของพื้นที่ เช่น การเดินทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว ความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวก ระบบป้ายสื่อสาร จุดบริการนักท่องเที่ยว หรือแม้แต่ความต่อเนื่องของการให้บริการในบางช่วงเวลา ซึ่งเป็นข้อจำกัดที่พบได้ทั่วไปในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนชนบทที่ยังอยู่ในกระบวนการยกระดับการจัดการให้ได้มาตรฐานมากยิ่งขึ้น ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของกรมการท่องเที่ยว (2557) ที่เสนอว่าศักยภาพของการท่องเที่ยวโดยชุมชนจำเป็นต้องพิจารณาองค์ประกอบทั้งด้านทรัพยากรท่องเที่ยว ความพร้อมของกิจกรรม การบริหารจัดการ การมีส่วนร่วม และผลประโยชน์ที่กลับคืนสู่ชุมชน ซึ่งหากชุมชนมีทุนวัฒนธรรมเข้มแข็งและมีระบบจัดการที่เป็นรูปธรรม จะทำให้ศักยภาพโดยรวมมีแนวโน้มอยู่ในระดับสูง นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของสาธิต สุวันนะวงศา และคณะ (2565) ที่ชี้ว่าการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้เกิดประสิทธิผลจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ ทั้งภาครัฐ ผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการ และภาคประชาชน โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดทิศทางการพัฒนาและการประเมินผลอย่างต่อเนื่อง ซึ่งช่วยให้การจัดการสามารถปรับตัวสอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวและบริบทการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ได้อย่างเหมาะสม

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ซึ่งมุ่งสร้างกลยุทธ์การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านผาผึ้ง ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนสามารถจัดทำกลยุทธ์ได้ 4 ยุทธศาสตร์หลัก ได้แก่ กลยุทธ์เชิงรุก กลยุทธ์เชิงป้องกัน กลยุทธ์เชิงแก้ไข และกลยุทธ์เชิงรับ โดยกลยุทธ์ดังกล่าวมีจุดเน้นสำคัญอยู่ที่การยกระดับการดึงดูดนักท่องเที่ยว การเพิ่มศักยภาพรองรับการท่องเที่ยว และการเสริมประสิทธิภาพการบริหารจัดการด้วยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ผลการวิจัยนี้สะท้อนว่า การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในระดับชุมชนจำเป็นต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบ และมียุทธศาสตร์เชิงรุกและเชิงรับควบคู่กัน เนื่องจากการท่องเที่ยวโดยชุมชนมิได้เผชิญเพียงเป้าหมายด้านการเติบโตทางเศรษฐกิจเท่านั้น หากแต่ต้องเผชิญกับความท้าทายจากปัจจัยภายนอก เช่น การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว การแข่งขันกับแหล่งท่องเที่ยวรูปแบบอื่น ความเสี่ยงด้านสิ่งแวดล้อม ภัยพิบัติ หรือความผันผวนทางเศรษฐกิจและสังคมที่ส่งผลกระทบต่อเส้นทางท่องเที่ยว จึงทำให้การพัฒนาจำเป็นต้องจัดทำกลยุทธ์ที่สามารถใช้จุดแข็งของชุมชนไปต่อยอด “โอกาส” ทางการตลาด (SO) ขณะเดียวกันก็ต้องเตรียมมาตรการรองรับภัยคุกคาม (ST) ปรับปรุงจุดอ่อนภายในโดยอาศัยโอกาสภายนอก (WO) และลดความเสี่ยงจากการประสานจุดอ่อนกับอุปสรรค

(WT) อย่างเป็นระบบผ่านการใช้เครื่องมือ SWOT และ TOWS Matrix การที่ผลการวิจัยนำไปสู่ยุทธศาสตร์ 4 รูปแบบดังกล่าว จึงเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ว่าพื้นที่ที่มีทั้งศักยภาพและข้อจำกัดในเวลาเดียวกัน กล่าวคือ มีอัตลักษณ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาเป็นสินทรัพย์สำคัญของพื้นที่ แต่ยังคงพัฒนาขีดความสามารถเชิงโครงสร้าง การสื่อสารการตลาด และการบริหารจัดการสมัยใหม่ให้เข้มแข็งมากยิ่งขึ้น จึงจะทำให้ทุนวัฒนธรรมถูกแปลงเป็นคุณค่าทางเศรษฐกิจและสังคมได้อย่างยั่งยืน ประเด็นนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Weihrich (1982) ที่เสนอว่า TOWS Matrix เป็นเครื่องมือเชิงกลยุทธ์ที่เหมาะสมต่อการพัฒนาระดับองค์กรและระดับพื้นที่ เนื่องจากสามารถเชื่อมโยงปัจจัยภายในและภายนอกให้เป็นทางเลือกเชิงนโยบายที่เป็นรูปธรรม นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของยุลดา ทรัพย์สมบูรณ์ และคณะ (2567) ที่พบว่าการยกระดับแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในยุคปัจจุบันควรให้ความสำคัญกับการสื่อสารออนไลน์ การพัฒนาเรื่องเล่า การเชื่อมโยงกิจกรรมท่องเที่ยวกับสินค้าและบริการชุมชน และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันและขยายฐานนักท่องเที่ยวให้กว้างขึ้น ขณะเดียวกันยังสอดคล้องกับงานวิจัยของนริศรา กรุดนาค (2566) ที่เสนอว่า กลยุทธ์เชิงแก้ไขและเชิงป้องกันของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนควรมุ่งยกระดับบุคลากรและการจัดการองค์ความรู้ รวมถึงการพัฒนาเครื่องมือสื่อสารและมาตรฐานบริการ เพื่อให้ชุมชนสามารถบริหารจัดการการท่องเที่ยวได้ด้วยตนเองอย่างมีประสิทธิภาพและต่อเนื่อง

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ซึ่งมุ่งเสนอแนวทางการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านผารังหมี ผลการวิจัยพบว่า แนวทางสำคัญประกอบด้วย 3 ประการ ได้แก่ (1) การพัฒนาการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (2) การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก และ (3) การรักษาสภาพพร้อมฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง โดยข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการควรเร่งพัฒนาป้ายสื่อสารและป้ายนำทางให้มีความชัดเจนและทันสมัย เพิ่มมาตรฐานความปลอดภัยและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว ตลอดจนส่งเสริมเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน หน่วยงานภาครัฐ เอกชน และสถาบันการศึกษา เพื่อขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน ผลการวิจัยในส่วนนี้สะท้อนประเด็นสำคัญว่า แม้แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะมีคุณค่าเชิงอัตลักษณ์และเรื่องเล่าเป็นทุนเดิม แต่การจะเปลี่ยนศักยภาพดังกล่าวให้เป็นประสบการณ์ท่องเที่ยวที่สมบูรณ์ จำเป็นต้องมีระบบสนับสนุนเชิงกายภาพและเชิงบริการที่เพียงพอ โดยเฉพาะการเข้าถึงพื้นที่ที่สะดวกและปลอดภัย ซึ่งเป็นเงื่อนไขพื้นฐานในการตัดสินใจเดินทางของนักท่องเที่ยว รวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสม เช่น ห้องน้ำ จุดพักผ่อน ป้ายข้อมูล แผนที่เส้นทางท่องเที่ยว และจุดบริการนักท่องเที่ยว ซึ่งมีบทบาทโดยตรงต่อความพึงพอใจ ประสบการณ์เชิงบวก และความตั้งใจที่จะกลับมาเยือนซ้ำ การเน้นย้ำการฟื้นฟูและการรักษาสภาพของแหล่งท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่องยังสะท้อนแนวคิดการพัฒนาท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ที่ไม่ได้มองเพียงการเพิ่มจำนวนผู้มาเยือน หากแต่มองถึงการรักษาคุณค่าและความสมดุลของทุนวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในระยะยาว ทั้งนี้ การพัฒนาเชิงระบบดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยเครือข่ายความร่วมมือของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายฝ่าย เพื่อให้เกิดการลงทุน การพัฒนาองค์ความรู้ การสร้างมาตรฐาน และการติดตาม

ประเมินผลอย่างต่อเนื่อง ประเด็นนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของกิตติศักดิ์ กลิ่นหมื่นไว และคณะ (2564) ที่ชี้ว่าการยกระดับแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องเริ่มจากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกควบคู่กับการพัฒนาการสื่อสารประชาสัมพันธ์ เพื่อเพิ่มความเชื่อมั่นและประสบการณ์ท่องเที่ยวที่ดีของผู้มาเยือน อีกทั้งสอดคล้องกับงานวิจัยของปิ่นฤทัย คงทอง และคณะ (2562) ที่เสนอว่ามาตรฐานความปลอดภัยและการบริหารจัดการความเสี่ยงเป็นปัจจัยสำคัญต่อความยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยว โดยต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างชุมชนและหน่วยงานภาครัฐอย่างใกล้ชิด ขณะเดียวกันยังสอดคล้องกับงานวิจัยของประไพ กรายแก้ว และคณะ (2564) ที่ยืนยันว่าการพัฒนาท่องเที่ยวที่ยั่งยืนต้องมีการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และจัดการทรัพยากรอย่างต่อเนื่อง เพื่อป้องกันผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและการสูญเสียคุณค่าทางวัฒนธรรมในระยะยาว ดังนั้น เมื่อพิจารณาภาพรวมของผลการวิจัยทั้งหมดจึงสามารถอภิปรายได้ว่า ชุมชนบ้านผาผึ้งมีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีคุณภาพ โดยมีฐานทุนวัฒนธรรมและระบบการจัดการชุมชนที่เข้มแข็ง แต่การต่อยอดให้เกิดความยั่งยืนจำเป็นต้องพัฒนาองค์ประกอบสนับสนุน ได้แก่ การเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวก มาตรฐานความปลอดภัย การสื่อสารประชาสัมพันธ์ และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือเชิงบูรณาการ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว พร้อมรักษาคุณค่าอัตลักษณ์ของชุมชนให้คงอยู่ต่อไปในระยะยาว

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยครั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่า “ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมระดับชุมชน” มิได้เกิดจากการมีทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการผสมผสานกันอย่างเป็นระบบขององค์ประกอบสำคัญ 3 มิติ ได้แก่ (1) การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน (2) ศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว และ (3) ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว ซึ่งผลการวิเคราะห์เชิงประจักษ์ชี้ว่า ทั้งสามมิติดังกล่าวมีความสัมพันธ์เชิงสนับสนุนซึ่งกันและกัน และเป็นโครงสร้างศักยภาพที่สามารถใช้เป็นกรอบประเมินและแนวทางพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่อื่นได้อย่างเป็นรูปธรรม กล่าวคือ เมื่อชุมชนมีระบบการจัดการที่เข้มแข็งและมีอัตลักษณ์วัฒนธรรมที่ชัดเจน ย่อมนำไปสู่ความสามารถในการสร้างประสบการณ์ท่องเที่ยวที่มีคุณค่า ขณะเดียวกันความพร้อมด้านการรองรับ เช่น การเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก และความปลอดภัย จะเป็นปัจจัยเสริมที่ทำให้ศักยภาพทางวัฒนธรรมสามารถแปรเปลี่ยนเป็นผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจและสังคมได้อย่างยั่งยืน

นอกจากนี้ การวิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้เชิงยุทธศาสตร์ ในรูปของกลยุทธ์การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมด้วยเครื่องมือ SWOT-TOWS Matrix ซึ่งสามารถจัดจำแนกแนวทางการพัฒนาได้อย่างครอบคลุมเป็น 4 ยุทธศาสตร์หลัก ได้แก่ กลยุทธ์เชิงรุก (SO) ที่มุ่งต่อยอดจุดแข็งเพื่อสร้างโอกาสทางการท่องเที่ยว กลยุทธ์เชิงป้องกัน (ST) ที่มุ่งลดผลกระทบจากความเสี่ยงและภัยคุกคาม กลยุทธ์เชิงแก้ไข (WO) ที่มุ่งลดจุดอ่อนผ่านการใช้โอกาสจากภายนอก และ กลยุทธ์เชิงรับ (WT) ที่มุ่งลดความเปราะบางของชุมชนในบริบทที่มีข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง ผลสัมฤทธิ์

สำคัญคือ การสร้างโมเดลการพัฒนาที่สมดุล ซึ่งไม่เน้นเพียงการเพิ่มนักท่องเที่ยวหรือรายได้ แต่เน้นการยกระดับศักยภาพทั้งระบบ ตั้งแต่การบริหารจัดการ การเพิ่มความน่าสนใจของกิจกรรม ไปจนถึงการเสริมขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว และการจัดการความเสี่ยง เพื่อให้การพัฒนาเกิดความต่อเนื่องและสามารถปรับตัวได้ตามสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง

อีกประการหนึ่ง องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการสังเคราะห์ผลการวิจัยคือ แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้เกิดผลลัพธ์เชิงคุณภาพจำเป็นต้องอาศัยเครือข่ายความร่วมมือแบบบูรณาการ ระหว่างชุมชน หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษา โดยมีชุมชนเป็นศูนย์กลางการกำหนดทิศทางและการจัดการ เพื่อให้การพัฒนาไม่เป็นเพียงกิจกรรมระยะสั้น แต่เป็นกระบวนการพัฒนาที่ขับเคลื่อนด้วยองค์ความรู้ ทุนทางสังคม และกลไกสนับสนุนจากหลายภาคส่วน ผลสัมฤทธิ์ดังกล่าวทำให้เกิดข้อเสนอเชิงรูปธรรมในการพัฒนาการเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก ระบบสื่อสาร/ป้ายข้อมูล และมาตรฐานความปลอดภัย ซึ่งเป็นปัจจัยเร่งที่ช่วยให้ทุนวัฒนธรรมของชุมชนสามารถสร้างคุณค่าทางการท่องเที่ยวได้ชัดเจนยิ่งขึ้น และสามารถต่อยอดไปสู่ความยั่งยืนทั้งเชิงเศรษฐกิจ สังคม และการอนุรักษ์วัฒนธรรมของท้องถิ่นในระยะยาว

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยพบว่า ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนโดยรวมอยู่ในระดับมากครอบคลุมด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ด้านการดึงดูดใจ และด้านการรองรับการท่องเที่ยว ทั้งนี้ การวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์ด้วย SWOT และ TOWS Matrix สามารถกำหนดกลยุทธ์การพัฒนาได้ 4 รูปแบบ ได้แก่ กลยุทธ์เชิงรุก เชิงป้องกัน เชิงแก้ไข และเชิงรับ โดยเน้นการเสริมประสิทธิภาพการจัดการ เพิ่มความน่าสนใจของกิจกรรมท่องเที่ยว ยกย่องสิ่งอำนวยความสะดวกและความปลอดภัย ตลอดจนสร้างเครือข่ายความร่วมมือแบบบูรณาการระหว่างชุมชน ภาครัฐ เอกชน และสถาบันการศึกษา เพื่อผลักดันการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้มีคุณภาพ สามารถแข่งขันได้ และนำไปสู่ความยั่งยืนในระยะยาว นอกจากนี้ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย ทั้งข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ และข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 หน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรกำหนดแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมระดับพื้นที่ที่เชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์จังหวัดและแผนพัฒนาท้องถิ่น โดยมีชุมชนเป็นศูนย์กลางของกระบวนการขับเคลื่อน

1.2 ควรสนับสนุนงบประมาณและมาตรการส่งเสริมในรูปแบบกองทุน/โครงการเฉพาะกิจ เพื่อยกระดับโครงสร้างพื้นฐานการท่องเที่ยว เช่น ป้ายสื่อสาร การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ระบบความปลอดภัย และจุดบริการนักท่องเที่ยว ให้ได้มาตรฐานรองรับนักท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง

1.2 ควรกำหนดนโยบายสร้างเครือข่ายความร่วมมือเชิงบูรณาการ (Public-Private-People Partnership) โดยสนับสนุนบทบาทภาคเอกชนและสถาบันการศึกษาในการพัฒนาองค์

ความรู้ การตลาด และนวัตกรรมบริการ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันและความยั่งยืนของการท่องเที่ยวชุมชน

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

2.1 ชุมชนควรเร่งพัฒนาระบบป้ายสื่อสารและป้ายนำทางให้ชัดเจน ทันสมัย และมีข้อมูลครบถ้วน (เช่น แผนที่ จุดบริการ เวลาเปิด-ปิด กิจกรรมเด่น) รวมถึงจัดทำสื่อออนไลน์เพื่อเพิ่มการรับรู้ของนักท่องเที่ยว

2.2 ควรยกระดับสิ่งอำนวยความสะดวกและมาตรฐานความปลอดภัยในพื้นที่ท่องเที่ยว เช่น ห้องน้ำ จุดพัก จุดจอดรถ การจัดการความเสี่ยงในเส้นทางท่องเที่ยว และระบบดูแลนักท่องเที่ยวในกรณีฉุกเฉิน เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและประสบการณ์ที่ดี

2.3 ควรพัฒนาศักยภาพคณะกรรมการท่องเที่ยวชุมชนและผู้เกี่ยวข้องผ่านการอบรมด้านการบริการ การจัดการกิจกรรม การสื่อสารการตลาด และการจัดทำมาตรฐานบริการชุมชน พร้อมทั้งจัดเวทีถอดบทเรียนอย่างสม่ำเสมอเพื่อปรับปรุงการดำเนินงานต่อเนื่อง

3. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรศึกษาปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยใช้แบบจำลองทางสถิติหรือการวิเคราะห์เชิงโครงสร้าง เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างการจัดการชุมชน ความพึงพอใจ และการกลับมาเที่ยวซ้ำ

3.2 ควรขยายขอบเขตการศึกษาไปยังพื้นที่ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอหรือจังหวัดอื่น เพื่อเปรียบเทียบรูปแบบการจัดการและพัฒนาแนวทางเชิงนโยบายระดับจังหวัด/ภูมิภาคที่มีความครอบคลุมมากขึ้น

3.3 ควรทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) เพื่อทดลองใช้กลยุทธ์หรือแนวทางที่เสนอในงานวิจัยจริง เช่น การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว การสร้างสื่อดิจิทัล หรือการยกระดับบริการ แล้วประเมินผลก่อน-หลัง เพื่อให้ได้ข้อค้นพบเชิงประจักษ์ที่ใช้ได้จริงและต่อยอดสู่ความยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2557). คู่มือการตรวจประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เขตบางซื่อ. กรุงเทพฯ: สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.
- กิตติศักดิ์ กลิ่นหมื่นไวย, จุฑาทิพย์ สุจริตกุล และปิย สดิสสุตติ. (2564). แนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านปราสาท ตำบลธารปราสาท อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา. วารสารรัชต์ภาคย์, 15(43), 271–288.
- ขวลิต ตั้งสมบุรณ์กิตติ. (2554). การศึกษาการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมภายในตลาดเก่าบ้านแหลมจังหวัดเพชรบุรี. (การค้นคว้าอิสระบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

- นริศรา กรุดนาค. (2566). การพัฒนารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานทุนทางวัฒนธรรม เพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจสร้างสรรค์ “ย่านเมืองเก่า” จังหวัดเพชรบุรี. (วิทยานิพนธ์หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ประไพ กรายแก้ว, เสน่ห์ บุญกำเนิด และภมรรัตน์ สุธรรม. (2564). การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืนของบ้านสวนกล้วย ตำบลบ้านส้อง อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วารสารมหาจุฬานาครธรรม์, 8(9), 211–225.
- ปิ่นฤทัย คงทอง และวีรยา มีสวัสดิกุล. (2562). แนวทางการจัดการความปลอดภัยทางการท่องเที่ยวของ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ในฐานะจุดหมายปลายทางการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวต่างชาติ. วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี, 13(1), 403-414.
- ยุลดา ทรัพย์สมบูรณ์, สุธิชา เชญชาญ และเสาวพร สุขเกิด. (2567). กลยุทธ์การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนอำเภอท่าช้าง จังหวัดสิงห์บุรี. วารสารลวงศรี, 8(2), 38-52.
- สาตี สุวันนะวงสา, ยุทธการ ไวยอาภา, กิรติ ตระการศิริวานิช และมนสิชา อินทจักร. (2565). รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนภายใต้บริบทแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม กรณีศึกษา: บ้านธาตุอิงฮัง นครไทรย่นพรมวิหาร แขวงสรวงวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. วารสาร มจร การพัฒนาสังคม, 7(1), 248-262.
- Wehrich, H. (1982). The TOWS matrix-A tool for situational analysis. Long Range Planning, 15(2), 54–66.